

Landsmålsarkivets frågelista M 127.

J. Ejdestam,
maj 1937N Y Å R.

Med vad sysselsatte man sig dagarna mellan jul och nyår (julsöcknen, glyxkvällarna, mellandagarna, mellanhelgdagarna)? Hade man ledigt från arbetet; brukade man fara bort på besök? Roade sig ungdomen med lek och dans? - Tog man några märken, t.ex. rörande väderlek och årsväxt?

Hur benämndes nyårshelgen? Vad kallades nyårsaftonen (sjundedagen), nyårsaftonens kväll (nyårskvällen, gammalårskvällen, sjundedagskvällen), natten mellan nyårsaftonen och nyårsdagen (nyårsnatten), nyårsdagens morgon (nyårsmorgonen) och nyårsdagen (åttondagen, åttondag_jul)? Firades annandag nyår? - Känner man till, om allmogen räknat det nya året från annan tidpunkt än första januari?

Förbereddes nyårsfirandet på något sätt, t.ex. med städning i stugan och ladugården, med beredning av mat och dricka o.s.v., eller ansågs nyåret höra så nära ihop med julen, att inge särskilda åtgärder för dess firande vidtogos? - Bytte man kläder och tog rent på sig till nyår? Skulle man tvätta sig särskilt noga? Varför?

Varav bestod maten under nyåret? Hade man samma mathållning som på julen, eller funnos några särskilda föreskrifter, såsom att man nyårsaftonen skulle äta en blodkorv och en grynkörv helstekta? Hur många mål åt man nyårsaftonen? Doppade man i grytan?

Var det vanligt, att julbordet fick stå dukat även över nyårshelgen? Varför? När dukades det av?

Förekom det, att barnen eller tjänstefolket erhöillo gåvor vid nyår? Vad kallades gåvorna? Var detta bruk gammalt eller nytt? Förekommo gåvor av skämtsamt slag?

Erhöillo kreaturen särskild förplägnad vid nyår? Skulle man tala om för dem, att det var nyårsafton? Borde man narra t.ex. tackorna och säga, att det var julafton? Varför? - Satte man ut mat åt fåglarna vid nyår?

Ansågs det olämpligt att gå på besök nyårsaftonen eller nyårsdagen? Varför? Skämtade man med eller gjorde ofog åt folk, som icke höll sig hemma dessa dagar? - Hade ungdomen dans nyårsdagen (nyårsdans, nyårshal)? Förekom därvid något sådant, som att en pojke och en flicka beslöto att hålla ihop under det kommande året? Funnos några uttryck härför (pojken städsjar flickan)? - Förekom det, att man klädde ut sig vid nyår? Redogör härför!

Brukade man skjuta nyårsnatten? Varför? Sade man sig skjuta ut det gamla året; skjuta in det nya? Med vad sköt man? Var bruket gammalt eller nytt? Förekommer det ännu?

Hade man för sed att göra upp eldar ute i det fria vid nyår? Vad kallades eldarna? Var bruket gammalt på orten eller nyinfört?

Förekom det, att pojkar gingo omkring nyårsnatten, förde oväsen och ringde in det nya året med koskällor e.d.?

Var det sed, att man vakade in det nya året? Vad hade man för uttryck för detta bruk (ha nyårsvaka, vaka nyår)? Med vad sysselsatte man sig under vakan (med att äta och dricka, gissa gåtor, dansa och leka)? Tändes julgranen nyårsaftonen? - Känner man till något bruk med nyårsbock?

Önskade man varandra gott nytt år, så snart det nya året inträtt? Hur uttryckte man en sådan önskan? - Skrev husfadern det nya årtalet på muren?

Förekom det, att det nya året sjöngs in av gårdsfolket eller särskilda sångare? - Sjöng man någon psalm eller läste man någon bön nyårsnatten?

Brukade man fara till kyrkan (i nyårsottan) på nyårsdagens morgon? Hade man kappkörning hem från kyrkan? För vad ansågs det vara bra att komma först hem? Förekom detta bruk vid något annat tillfälle?

Förekom det, att man hälsade nyårsnyet (hälsa nykung)? Redogör mycket noggrant för hur detta gick till? Brukade man läsa något, t.ex.

"Välkommen Nykung,

välkommen Herre" o.s.v.?

Känner man till uttrycket niga för ny? Vad menas därmed? Nego även männen för nyårsnyet?

Var det vanligt, att man vid detta tillfälle hade psalmbok med sig och slog upp den på måfå för att därigenom få kännedom om stundande ting? - Hur kunde psalmboken eljest vid nyår nyttjas i spådomssyfte?

Tog man några märken rörande väderlek eller annat av månen? Giv exempel därpå! - Vad är hängeny, trängeny?

Trodde man, att det nya året i viss mån skulle komma att likna nyårsdagen, så att, om man t.ex. fick pengar den dagen, man skulle få rikligt därav under året? Förekom det, att man med vissa handlingar försökte tillförsäkra sig tur eller framgång? - Skulle man t.ex. akta sig för att bära ut något, t.o.m. soporna, och i stället försöka föra något med sig hem? Borde man vattna hästarna på på silver? Smälte man snö i munnen? Var det bra att skramla med liar o.d. vid hemkomsten från kyrkan? Skulle man se glad ut; äta ett äpple på morgonen? Undvek man på nyårsdagen vissa handlingar (t.ex. att lämna tillhörigheter ifrån sig, att under nyårshelgen utföra s.k. "kringgärningar" o.dyl.)? Vilka skäl uppger allmogen till dessa och liknande bruk? - Fanns något sätt att förskaffa sig tur med husdjuren? Vad bådade klart väder nyårsdagen; att man reste sig från bordet innan man slutat äta; att man steg tidigt eller sent upp på morgonen; att den första besökaren det nya året var en kvinna; vad bådade hennes klädsel och utseende? - Kunde den första besökaren - man eller kvinna - få namn efter det arbete, med vilket man just för tillfället var sysselsatt i gården (rockeman, kardagubbe, tröskarkäring, huggebrud)? Sades också den besökande på något sätt tillhöra den med ifrågavarande arbete sysselsatte?

Redogör för de metoder, man använde för att få inblick i framtiden (t.ex. stöpa nyårskronor, stöpa äggvita eller bly i vatten)! Hur benämnde man denna spådomsmetod, och vad trodde man sig genom den kunna erfara? Såg man i spegeln för att få se sin blivande make,

sopade man logen, och vad kunde man i övrigt göra för att få kännedom om sin tillkommande?

Gick man nyårsgång (årsgång), och vad innebar detta? Förberedde man sig noga härtill (tigande och fastande o.s.v.)? Vad trodde man sig på dessa färder kunna få se och höra?

Den tro och de bruk i synnerhet vad varsel och spådom beträffar, som äro knutna till nyårshelgen, kunna på grund av sin mångfald här icke göras till föremål för en mera fullständig utfrågning. Det måste därför komma att åligga upptecknaren att själv så grundligt som möjligt söka utforska hithörande område.

Om något i denna lista efterfrågat på Eder ort sattes i samband med eller tillämpades vid andra högtider än nyåret, så redogör härför!